

Stosunki polsko-rosyjskie na uchodźstwie w latach 1939–1956 jak dotąd pozostają białą plamą w polskiej i rosyjskiej historiografii, wymagającą uzupełnienia, ze względu na ważkość dorobku omawianych emigracji dla rozwoju myśli politycznej obu narodów. Początkowa cezura czasowa mojego projektu badawczego została wyznaczona na rok 1939. Pozwoli to na porównanie prób współpracy między Polakami a emigracją rosyjską w II Rzeczypospolitej, podczas II wojny światowej oraz na emigracji. Kończącą cezurą czasową wyznacza rok 1956, którego wydarzenia przyczyniły się do utwierdzenia części emigracji w przekonaniu o trwałości bloku wschodniego i jednocześnie liberalizacji jego wewnętrznych stosunków – co rzutowało na osobiste wybory i poglądy zarówno po polskiej, jak i rosyjskiej stronie, symbolicznie zamykając pewien etap nie tylko historii bloku wschodniego, ale i emigracji.

Projekt będzie poświęcony analizie trzech głównych bloków zagadnień. Pierwszy będzie poświęcony stosunkom między Polakami a emigrantami rosyjskimi w czasie II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem inicjatyw mających na celu podjęcie współpracy politycznej. Drugi będzie traktował na temat głównych polskich i rosyjskich ośrodków zaangażowanych w dialog polsko-rosyjski. Ostatni blok zagadnień będzie szczegółową analizą poglądów najbardziej zaangażowanych w stosunki polsko-rosyjskie emigrantów. Dzięki tym blokom będzie można odpowiedzieć na główne pytanie badawcze dotyczące możliwości i ograniczeń dialogu polsko-rosyjskiego oraz pytania podrzędne dotyczące m.in. przyczyn zaangażowania danych osób w dialog, wpływu ważnych wydarzeń politycznych na rozwój stosunków polsko-rosyjskich (do takich momentów można zaliczyć wybuch drugiej wojny światowej, czy zapadnięcie „żelaznej kurtyny”).

Głównym celem projektu badawczego jest zbadanie, wokół jakich zagadnień i z jaką intensywnością toczył się dialog polsko-rosyjski na uchodźstwie w latach 1945–1956. Praca będzie miała charakter porównawczy, zostaną w niej zestawione poglądy na wzajemne stosunki oraz inne kwestie żywo komentowane przez przedstawicieli ważnych polskich i rosyjskich środowisk emigracyjnych z Europy Zachodniej i USA. Do celów szczegółowych należy zaliczyć odpowiedź na pytanie, w jaki sposób dyskusje polsko-rosyjskie były werbalizowane. Jakie środowiska brały udział w tych dyskusjach? Czy były to spotkania towarzyskie, międzynarodowe platformy współpracy, konferencje, dyskusje na łamach prasy? Jak często publikowano artykuły polskich autorów na łamach czasopism rosyjskich i odwrotnie. Ważnym elementem pracy będzie porównanie stanowisk politycznych zajmowanych przez przedstawicieli obu emigracji oraz zbadanie, jaki wpływ na nie miały stosunki polsko-rosyjskie w II Rzeczypospolitej i w latach II wojny światowej. Czy doszło do ewolucji poglądów w stosunku do lat przedwojennych w najważniejszych kwestiach spornych, takich jak kwestia granic, czy stosunek do innych narodów? Jakie odczucia dominowały we wzajemnym postrzeganiu się Rosjan i Polaków: wrogość, ignorancja, obojętność, sympatia? Na ile koncepcje obu emigracji ścierały się w rywalizacji o wpływ na zachodnich polityków i opinię publiczną? Jaki obraz Europy Środkowo-Wschodniej chciano zaszczerpić na Zachodzie? Analiza tych zagadnień zostanie dokonana z uwzględnieniem takich kontekstów, jak ważne wydarzenia polityczne wpływające na funkcjonowanie emigracji oraz aktywność obcych wywiadów w ich łonie.

Projekt będzie nawiązywał do badań nad imperiami i postkolonializmem. Analizując stosunki polsko-rosyjskie należy na nie spojrzeć przez pryzmat zależności, jakie nawarstwiły się od momentu rozbioru I Rzeczypospolitej. Emigranci pierwszej fali, stanowiąc elitę w Imperium Rosyjskim, na emigracji radykalnie tracą na znaczeniu, część z nich pozostaje na ziemiach odrodzonego państwa polskiego, co wytwarza zupełnie nowe stosunki między oboma narodami. Mając to wszystko na uwadze, analiza będzie próbą przedstawienia i wyjaśnienia polsko-rosyjskiego dyskursu dotyczącego zależności; po upadku drugiej Rzeczypospolitej a następnie, przede wszystkim, po ustanowieniu żelaznej kurtyny.

Realizacja tego projektu pozwoli na prześledzenie fascynującej rywalizacji w sferze idei i polityki, jaką stoczyły dwie wielkie emigracje. Ze względu na rzadko praktykowane ujęcie porównawcze oraz nowatorskie wykorzystanie źródeł, obejmujące materiały wytworzone przez obie strony dialogu, praca będzie miała także walor porządkujący wiedzę o tym w niewielkim stopniu zbadanym okresie w stosunkach polsko-rosyjskich; może też stać się impulsem do dalszych, pogłębionych badań na tym polu.